
Делото на Крсте Мисирков. Зборник од Меѓународниот научен собир по повод стогодишнината од излегувањето на книгата *За македонците работи*. Том II, Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, 2005.

Снежана ВЕЛКОВСКА
Скопје, Македонија

Горди МИТРЕВСКИ
Алабама, САД

ДЕЛОТО НА МИСИРКОВ „ЗА МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ“ ОД ЛЕКСИКОГРАФСКИ АСПЕКТ

Што направивме и што треба да направиме капиталното дело за македонскиот народ, македонската библија да го заземе местото кое го заслужува, и делото и авторот?

Нема да говориме за тоа што претставува Мисирков за нас Македонците, и особено што претставува книгата „За македонците работи“. Тоа многумина пред нас многу подобро го кажале отколку што можеме сега-ние, на ова место да го искажеме во времето што ни е определено. Ќе се задржиме конкретно на два аспекта на поставеното прашање: објавувањето, т.е. преобјавувањето на книгата „За македонците работи“ и лингвистичките проучувања на делото и јазикот на Мисирков и конкретно лексиколошките, односно лексикографските аспекти на тие проучувања.

Да почнеме со тоа што направивме во изминативе сто години од излегувањето на книгата „За македонците работи“, далечната и крвава 1903 година. Историјата на тоа што направивме почнува по ослободувањето кога единствениот примерок од книгата им станува достапен на нашите интелектуалци. Значи времето од сто години, во startot се сведува на половина. За тоа време, книгата „За македонците работи“ неколкупати е преиздавана, фототипно или адаптирана

на нашето писмо. Без претензии на исцрпност ќе споменам некои од поважните изданија. Првпат книгата е објавена веднаш по ослободувањето и формирањето на Народна Република Македонија во рамките на Федеративна Народна Република Југославија во 1946, потоа по повод 50-годишнината од објавувањето на книгата, во 1953 година. Книгоиздателството „Македонска книга“ ја издава книгата заедно со сп. „Вардар“ двапати и тоа во 1969 година (транслитерирана) и во 1974 година, кога имаме уште едно издание, фототипно во издание на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ по повод 100-годишнината од раѓањето на Крсте Мисирков.

Сите овие изданија се проследени со предговори, поговори и сл. од наши еминентни познавачи на делото на Мисирков, Даре Џамбаз, Бл. Конески, Т. Димитровски, Бл. Ристовски. Во изданието од 1974 на „Македонска книга“, во едицијата *Од македонското книжевно наследство* со предговор на Бл. Ристовски, даден е речник на понепознатите зборови и понеобичните образувања во јазикот на Мисирков, вкупно 238 позиции.

Во џубилејното издание на кн. „За македонците работи“ во 1974 година, со предговор на Бл. Конески и прилози на Т. Димитровски, покрај другото направен е и речник во кој се дадени „со можна полнота 1. заемките, новообразувањата и зборовите од народниот јазик – навлезени во современиот литературен јазик; 2. зборовите што во современиот литературен јазик се употребуваат со друго значење“. Речникот опфаќа 482 лексеми.

Делото на Мисирков „За македонците работи“ било предмет на опсежни истражувања од историски, литературен, фолклористички и секако, лингвистички аспект. Посветени се неколку научни собири. Во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ вакви собири се одржани во 1966, 1975, 1993 и последниот 2003.

Лексиката на Мисирков е проучувана во повеќе значајни рефери, статии и студии на наши реномирани лингвисти. Опфатени се повеќе аспекти, литературната лексика (Т. Димитровски 1966: 161–173), општествено-политичката терминологија (Ол. Јашар-Настева 1975: 97–89); лингвистичката терминологија (Ал. Џукески 1975: 209–217); русизмите (Н. Чундева 1996: 119–129). Посебно се проучувани лексичките разлики меѓу јазикот на Мисирков и современиот македонски литературен јазик, факторот на традиција, лексичкиот подбор итн. Исто така во рамките на проучувањето на јазикот на Мисирков, Корубин прави опсежни истражувања и на лексиката и зорообразувањето кај Мисирков.

На јазикот на Мисирков од лексиколошки аспект посветена е една монографија, тоа е книгата на М. Миовски „Лексиколошки ас-

пекти на делото *За македонците работи*“. Предмет на интересирање на Мировски е „речничиот материјал“ од споменатата книга. Имено книгата ги опфаќа следните поглавја: Етимолошка анализа, Структурна анализа, Статистичка анализа, Лексичката фреквенција во поглед на варијантите и на синонимите, Индекс, Обратен речник, Коментар кон обратниот речник, Фреквентен речник, Семантички поглед кон одделни зборови, Заклучок и Библиографија. Според Мировски, кн. „За македонците работи“ содржи 3576 апелативни лексички единици и околу 300 единици од друг вид.

Освен погоре споменатите трудови, на еден или на друг начин, третирани се и одделни категории зборови во рамките на одделни морфолошки, морфосинтаксички и синтаксички проучувања, кои пак од своја страна имаат допирни точки со лексиката бидејќи третираат рецица службени зборови и нивните значења.

Токму ваквиот пристап кон делото на Мисирков од лексиколошки и лексикографски аспект не поттикна да предложиме проект **Толковен речник на книгата „За македонците работи“** и тута доаѓаме до одговорот на вториот дел од прашањето поставено во основата: што треба да правиме за да му оддадеме достојна почит на големиот Мисирков. Од досегашните проучувања, особено на лексиката на Мисирков, можеме да заклучиме дека книгата „За македонците работи“ од лексиколошки аспект е доста добро обработена. Така, предложениот Толковен речник на кн. „За македонците работи“ би ја заокружил целата таа обработка на лексиката од различни аспекти и би претставувал круна на досегашните проучувања на лексиката на Мисирков. Од друга страна, пак, токму ваков пристап ни е потребен за да може и помалку упатените во лингвистичката литература, бидејќи сите овие проучувања се објавувани во тесно специјализирани лингвистички списанија, зборници и одделни публикации, на полесен начин да дојдат до прашањата што би можеле да го интересираат и поширокиот аудиториум.

Проектот би се одвивал во две фази. Првата е ексцерпија на материјалот. Се предвидува ексцерпијата на материјалот да се направи електронски со помош на програмата Concordance.

Втората фаза е обработката на материјалот во вид на речник.

Крајниот резултат би бил речник во електронска форма што би бил издаден на CD и пуштен на интернет и печатена верзија.

Печатената верзија на речникот би ги содржела сите лексеми кои се употребени во книгата толкувани на македонски јазик. Нормално, во ваков тип речници се опфаќаат само значењата што се среќаваат во соодветното дело, а не и ошто во јазикот.

Concordance е програм за Windows компјутери со чија помош може да се направи список на сите зборови, или конкорданс, на кој било електронски текст. Во најпроста смисла, тоа е азбучен список на зборовите во еден текст, заедно со контекстите во кои тие се присутни. Конкордансот дозволува едноставно споредување на различни употреби на одреден збор во одреден текст или во група на текстови. Тој е алатка за тестирање на хипотези за јазикот, и за значењето и стилот на некој текст. Конкордансот открива и укажува на стилистичките средства во еден текст, кои инаку се скриени и невидливи за корисникот. Тој може да се употреби за изучување на употребата и значењето на некој збор во некој текст, а и за комплексна анализа на лексички, граматички и текстуални структури.

Како дел од овој проект, конкордансот на книгата „За македонците работи“ ќе се употреби за градење на целосен и детален речник на сите зборови во книгата, како и за изработување на неколку вида фокусирани списоци на зборови за детални граматички и стилистички изучувања на текстот. Конкордансот може да биде комплетен, т.е. составен од сите зборови во текстот, или делумен, составен само од пократок избор на зборови. Комплетниот конкорданс ќе биде издаден заедно со речникот, а посебно ќе се издаде и електронски конкорданс на вебот. Печатените конкорданси се доста скапи за печатење, до тој степен што не е ни исплатливо да се печатат. Веб конкордансот ги решава некои од најголемите проблеми со печатените конкорданси и нуди ред предности. Веб конкордансот дава можност за издавање на стандардни конкорданси, туку воедно и на повеќе специјализирани конкорданси.

Главниот конкорданс на книгата „За македонците работи“ ќе биде изграден од сите пет статии, а ќе бидат изградени и поединечни конкорданси од секоја статија. Целта на градење на поединечни конкорданси за секоја статија е за правење компаративна анализа на текстовите. Конкордансот на вебот ќе биде достапен до повеќе корисници истовремено. Тој ќе го дополнува обичниот конкорданс со полната верзија на оригиналниот текст и, за полесно снаogaње, со хипертекстуални линкови од сите главни зборови до секој пример на сите примери во текстот.

Секој пример на секој главен збор во електронскиот конкорданс ќе биде покажан во својот илустративен контекст со упатување кон местото каде што зборот и контекстот се наоѓаат во оригиналниот текст. Корисникот ќе може да го избере и организира контекстот во кој се наоѓа главниот збор на многу различни начини. Контекстот ќе може да биде:

- 1) целиот ред во оригиналниот текст каде што истиот се наоѓа;
- 2) просторот помеѓу кои било два интерпункциски знака;
- 3) реченицата, и
- 4) одреден број на зборови пред и по главниот збор.

Зависно од потребата на корисниците на текстовите, од електронскиот конкорданс ќе може да се прават безброј делумни конкорданси, т.е. конкорданси составени само од пократок избор на зборови. Изборот на зборовите во делумните конкорданси ќе може да биде од следните врсти:

- 1) зборови составени од ист број на букви. Тука главните зборови ќе бидат распоредени според бројот на буквите во зборот;
- 2) зборови кои почнуваат со ист префикс;
- 3) зборови кои завршуваат со ист суфикс;
- 4) зборови во кои се наоѓаат одредени букви во која било комбинација.

Изборот на зборови за делумен конкорданс исто може да биде составен од комбинации на горенаведените четири врсти.

При изградбата на електронскиот конкорданс, корисникот ќе може да пребарува во него зборови кои се во близина на некои други зборови. Во пребарувањата по близост ќе може да се пребаруваат зборови и целосни фрази по однапред одредена шема. Како на пример, зборови составени од одреден број на букви во кои има, или нема, одредени букви, и кои се во близина на некои одредени зборови со слична шема. Најпрецизен избор на зборови ќе може да се направи со програмскиот концепт „regular expressions“. Моќта на „regular expressions“ е во тоа што корисникот може да пребарува во електронски текстови и да направи најпрецизен избор на зборови кои совпаѓаат со многу комплексни шеми.

Програмот Concordance може да ги распореди најдените примери од пребарувањето според кој било збор во контекстот. На пример, распоредувањето може да биде според првиот, вториот, третиот или четвртиот збор на левата или на десната страна од главниот збор. На овој начин, на пример, корисникот ќе може да ги има пред себе сите примери, или колокации, на употребата на некој збор пред кој се наоѓа некој друг одреден збор.

Колокации на некој збор се тие зборови кои се наоѓаат до или во близина на главниот збор. Колокации кои се појавуваат во текстот со поголема френкветност се јак индикатор на значењето на фразео-

логизми и идиоми. Колокациите зависат од типот на претходно избраниот контекст. На пример, ако избраниот контекст е реченицата, тогаш при пребаирањето се добиваат само тие колокации кои се во реченицата, тогаш зборовите од следната реченица не се вклучуваат во колокациите.

Другата моќ на електронскиот конкорданс е опцијата за лематизација. Лематизација значи групирање на сродни зборови заедно под еден главен збор. Сродноста ја одредува корисникот на конкордансот, и таа може да биде на ниво на граматиката или на тематиката. Во книгата на Мисирков се среќаваат двојни, а и тројни, форми на еден ист збор, кои со лематизација можат да се соберат под еден главен збор. Ваквото групирање може да се направи рачно, но со електронската лематизација групирањето на сродните зборови е побрзо и може да биде многу покомплексно.

Една од најважните предности на електронските конкорданди е во тоа што тие се динамични и можат да се прошируваат зависно од потребата на корисниците. Се предвидува дека по објавувањето на вебот на почетниот целосен конкорданс и речник на книгата „За македонците работи“, додатни делумни конкорданди ќе се издаваат на вебот по потреба на корисниците.

Л и т е р а т у р а:

- Димитровски, Т., *За личературната лексика на Мисирков*, Научен собир посветен на 40-годишнината од смртта, 24–25 јуни 1966, ИМЈ, Скопје, 1966, 161–173.
- Димитровски, Т., *Лексички разлики меѓу јазикот на Мисирков и современиот македонски личературен јазик*, во: Крсте Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето, Реферати од симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, ИМЈ, Скопје, 1976, 43–53.
- Јашар-Настева, Ол., *Оиштеатрено-йолишчката терминологија во јазикот на К. П. Мисирков*, во: Крсте Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето, Реферати од симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, ИМЈ, Скопје, 1976, 67–79.
- Корубин, Бл., *Јазикот на Крстије П. Мисирков*, Филозофски факултет, дипломски работи, Скопје, 1956.
- Марков, Б., *Nomina abstracta во најисије од Крстије Мисирков*, во: Македонскиот јазик од Мисирков до денес, Реферати од научниот собир одржан на 16–17 декември 1993, ИМЈ, Скопје, 1996, 79–93.
- Миовски, М., *Лексиколошки аспекти на делото „За македонците работи“*, Македонска книга, Скопје, 1988.

- Миовски, М., *Односот на К. П. Мисирков кон лексичкиот јодбор*, во: Македонскиот јазик од Мисирков до денес, Реферати од научниот собир одржан на 16–17 декември 1993, ИМЈ, Скопје, 1996, 113–119.
- Пеев, К. – Поповски, А., *Дијалектизмиште во јазикот на Мисирков*, во: Крсте Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето, Реферати од симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, ИМЈ, Скопје, 1976, стр. 119–131.
- Саздов, С., *Предлогот со во делото „За македонците работи“ од К. П. Мисирков*, во: Македонскиот јазик од Мисирков до денес, Реферати од научниот собир одржан на 16–17 декември 1993, ИМЈ, Скопје, 1996, 149–155.
- Чундева, Н., *Русизмите во македонскиот јазик (од К. Мисирков до денес)*, во: Македонскиот јазик од Мисирков до денес, Реферати од научниот собир одржан на 16–17 декември 1993, ИМЈ, Скопје, 1996, 119–129.
- Цукески, Ал., *Лингвистичката терминологија на Мисирков*, во: Крсте Мисирков и национално-културниот развој на македонскиот народ до ослободувањето, реферати од симпозиумот во Скопје, 22 и 23 април 1975, ИМЈ, Скопје, 1976, 209–217.

Snežana VELKOVSKA
Skopje, Macedonia

Gjorgji MITREVSKI
Alabama, U.S.A.

MISIRKOV'S WORK ON MACEDONIAN MATTERS FROM A LEXICOGRAPHICAL POINT OF VIEW

(Summary)

To date a considerable number of Macedonian linguists have written about Misirkov's lexis, e.g. M. Miovski, T. Dimitrovski, Bl. Korubin, Bl. Koneski, Ol. Jašar-Nasteva, etc. This aspect of Misirkov's language has been treated virtually exhaustively. In separate publications on Misirkov glossaries of selected lexemes have been provided (T. Dimitrovski, Bl. Ristovski) and in M. Miovski's book an index to all the lexical units from *On Macedonian Matters*. A reverse dictionary has been compiled, as well as a study on the frequency of the lexis used.

This paper presents the projected Dictionary for Krste P. Misirkov's volume *On Macedonian Matters*.

The dictionary will contain a description of the meanings of all the lexical items in Misirkov's *On Macedonian Matters*.